

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

2026-YIL / IYUL / 7-SON,
I-QISM

ISSN

INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

*Elektron nashr. 2026-yil, iyul.
I-qism*

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Faxridinov Zafarjon Faxridin o'g'li, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi HIJQKD boshqarma boshlig'i
Utayev Uktam Choriyevich, Anijon viloyati prokurorining o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi IJQK Departamentining Namangan viloyati boshqarmasi boshlig'i
Buzrukhonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdukarimova Dinara Rustamxanovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.
Ikramov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongirاتبay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Fakhridinov Zafarjon Fakhridin ogli, Head of the DCEC under the Prosecutor General's Office of the Rep. of Uzb.
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Prosecutor of Anijan Region
Ochilov Farkhod, Head of the Namangan Regional Department of the Department of Internal Affairs of Rep. of Uzb.
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyea Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.
Abdukirimova Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi Iqtisodiy
jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va
taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi
336/3-sonli qarori bilan
ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

MHXS (IFRS) ASOSIDA MOLIYAVIY HISOBOT TUZISHNING KORXONA RENTABELLIGI VA TO'LOVGA QOBILIYATLILIGINI TAHLIL QILISHDAGI O'RNI.....	12
Urakova Maxsad Xakimovna	
QAYTA TIKLANMAYDIGAN RESURLARDAN SAMARALI FOYDALANISHDA MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALARNING O'RNI.....	18
Yusupova Jamila Karamatdinovna	
COMPARATIVE ANALYSIS OF DIGITAL FINANCIAL TECHNOLOGIES FOR CREDIT RISK PREDICTION AND MANAGEMENT IN COMMERCIAL BANKS BASED ON ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND BIG DATA ANALYTICS.....	21
Kholdorov Sardor Umarovich	
O'ZBEKISTONDA AGROINVESTITSIYALARNI MOLIYALASHTIRISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI.....	28
Yusupov Komaliddin Baxtiyor o'g'li	
O'ZBEKISTONDA NOGIRONLIGI BO'LGAN SHAXSLAR UCHUN ICHKI TURISTIK MAHSULOTLAR TAHLILI.....	33
Zoxidov Firuz Faxritdinovich	
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ УПРАВЛЕНИЯ ПРЕДПРИЯТИЯМИ ПИЩЕВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ НА ОСНОВЕ ИННОВАЦИОННОГО ПОДХОДА.....	38
Эргашбаева Нилуфар Мухаммадсайфуллаевна	
MUSTAQIL TURISTLAR OQIMINI OSHIRISHDA ILG'OR XORIJIY TAJRIBA VA UNI O'ZBEKISTON SHAROITIGA MOSLASHTIRISH IMKONIYATLARI.....	42
Muzaffarov Akmal Axmadovich	
МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТЕХНОЛОГИЙ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА И ЧАТ-БОТОВ В СИСТЕМЕ РЕГУЛИРОВАНИЯ ТРУДОВЫХ ОТНОШЕНИЙ	49
Ирматова Азиза Бахрамовна	
OROL BO'YI MINTAQASIDA YASHIL IQTISODIYOT ASOSIDA AGROTURIZMNI RIVOJLANTIRISH MEXANIZMLARI (QORAQALPOG'ISTON RESPUBLIKASI MISOLIDA)	56
Akramova Feruza	
RECENT MEDICAL TOURISM RESEARCH IN THE WEB OF SCIENCE CORE COLLECTION	68
Hao Xiaohui	
HARBIY XIZMATCHILARNI KIYIM-KECHAK BILAN TA'MINLASHDA ILG'OR XORIJIY DAVLATLAR TAJRIBASIDAN O'ZBEKISTONDA FOYDALANISH ISTIQBOLLARI	76
Omonov Usmonqul Raxmonqul o'g'li	
TADBIRKORLIK SUBYEKTLARI FAOLIYATI SAMARADORLIGINI BAHOLASH VA OSHIRISHNING ZAMONAVIY IQTISODIY MEXANIZMLARI	83
Inobatov Abror Boshlarovich	
КОММУНАЛЬНАЯ ИНФРАСТРУКТУРА И МЛАДЕНЧЕСКАЯ СМЕРТНОСТЬ: ЭМПИРИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ПО РЕГИОНАМ УЗБЕКИСТАНА ЗА 2012–2024 ГОДЫ.....	92
Мамбетсапаев Курбанияз Айниязович	
АНАЛИЗ ФАКТОРОВ ФОРМИРОВАНИЯ КОНКУРЕНТНОГО ПОТЕНЦИАЛА ПРЕДПРИЯТИЙ СТРОИТЕЛЬНОЙ ОТРАСЛИ	97
Ташмухамедова Карима Саматовна	
СУТЬ УПРАВЛЕНИЯ СТРАТЕГИЕЙ ПРЕДПРИЯТИЯ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ	104
Тарават Абдул Салам	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA ASOSIY KAPITALGA KIRITILGAN INVESTITSIYALAR MANBALARI RIVOJLANISHINING MINTAQAVIY XUSUSIYATLARI.....	112
Ibadullayev Dilshad Ibragimovich	

BARQAROR SHAHARSOZLIKNI TA'MINLASHDA TRANSPORT INFRATUZILMASINING EKOLOGIK VA IQTISODIY SAMARADORLIGINI BAHOLASH.....	117
Permatov Ilxomjon Juraboyevich	
O'ZBEKISTONDA BARQAROR SHAHARSOZLIKNI HUQUQIY ASOSLARINI RIVOJLANTIRISH	121
Inoyatova Gulnoz Kadamovna	
BARQAROR RIVOJLANISH SHAROITIDA EKOLOGIK OMILLARNING BINOLAR YEMIRILISHIGA TA'SIRINI KOMPLEKS BAHOLASH VA ULARNI KAMAYTIRISH USULLARI (TOSHKENT SHAHRI MISOLIDA).....	125
Turabova Shodiya Anvarjon qizi	
MHXSDA TUSHUM VA MOLIVAVIY INSTRUMENTLAR BO'YICHA PUL MABLAG'LARI OQIMINI HISOBGA OLISH	132
Eshonqulov Akmal Qudratovich	
BOJXONA IMTIYOZLARINING DAVLAT BYUDJETI DAROMADLARIGA TA'SIRINI BAHOLASH METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISH.....	138
Latipov Jahongir Shavkatovich	
O'ZBEKISTONDA XUSUSIY TA'LIM TIZIMIDA KADRLAR NOMUTANOSIBLIGI TENDENSIYALARI	144
Raxmatxo'jayev Axrolxo'ja Akmal o'g'li	
EKOLOGIK TA'LIM-TARBIYA JARAYONIDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALAR VA INNOVATSION USULLARNING SAMARADORLIGI.....	150
Usmanova Gulida Valiyevna	
BUXORO VILOYATIDAGI KICHIK VA O'RTA BIZNES SUBYEKTLARI TARMOQLARARO IQTISODIY SAMADORLIGI EKONOMETRIK TAHLILI	156
Nazarov Nazar G'ulom o'g'li	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA KO'CHMAS MULK BOZORIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI	163
Sadikova Dildora Abdulla qizi	
MAHALLALARDA TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISH EKOTIZIMINING FUNKSIONAL BOG'LIQLIGI.....	167
Tuxtasinov Zafarjon Odiljonovich	
СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ МЕЖДУНАРОДНЫМИ ФИНАНСОВЫМИ ОПЕРАЦИЯМИ	172
Исмоилова Жасмина Ильхом кизи	
SANOAT KLASSTERLARIDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYANING INNOVATSION FAOLIYATGA TA'SIRI	178
Mamadaliyev Anazxon Ziyodillayevich	
XIZMATLAR SOHASIDA KICHIK BIZNES KORXONALARINI INNOVATSION RIVOJLANTIRISHNING SAMARADORLIK KO'RSATKICHLARI	183
Ulmasova Oygul Baxtiyorovna	
BIOLOGIK RESURSLARDAN SAMARALI FOYDALANISHDA INNOVATSION BOSHQARUV USULLARI.....	188
Babadjanov Akmal Shuxratovich	

BIOLOGIK RESURSLARDAN SAMARALI FOYDALANISHDA INNOVATSION BOSHQARUV USULLARI

Babadjanov Akmal Shuxratovich
Markaziy Osiyo atrof-muhit va iqlim o'zgarishini
o'rganish Universiteti (Green University) magistranti

Ilmiy rahbar: Izbasarova Zamira, t.f.f.d., PhD.

Annotatsiya. Ushbu maqolada kompaniyalar va atrof-muhit o'rtasidagi samarali o'zaro ta'sir masalasi ko'rib chiqiladi. O'zbekistondagi ko'plab ishlab chiqarish korxonalari ishlab chiqarish jarayonlarida atrof-muhitga jiddiy zarar yetkazmoqda. Bundan tashqari, ulkan resurs salohiyatiga ega bo'lgan O'zbekiston rivojlangan mamlakatlarga nisbatan o'z ishlab chiqarish jarayonlaridan yetarli darajada samarali foydalanmayapti. Muallif atrof-muhitni boshqarish samaradorligini oshirishning mumkin bo'lgan yo'llarini tahlil qiladi.

Kalit so'zlar: atrof-muhit intensivligi, atrof-muhitni boshqarish, barqaror rivojlanish, innovatsiya, ekologiya, resurslarni tejash.

Аннотация. В данной статье рассматривается проблема эффективного взаимодействия компаний и окружающей среды. Многие производственные предприятия Узбекистана наносят значительный ущерб окружающей среде в процессе своей деятельности. Кроме того, обладая значительным ресурсным потенциалом, Узбекистан использует производственные процессы менее эффективно по сравнению с развитыми странами. Автор исследует возможные пути повышения эффективности экологического управления.

Ключевые слова: экологическая интенсивность, экологическое управление, устойчивое развитие, инновации, экология, ресурсосбережение.

Abstract. This article examines the issue of effective interaction between companies and the environment. Many manufacturing enterprises in Uzbekistan cause significant environmental damage through their production processes. In addition, despite its substantial resource potential, Uzbekistan utilizes its production processes less efficiently compared to developed countries. The author explores possible ways to improve the effectiveness of environmental management.

Keywords: environmental intensity, environmental management, sustainable development, innovation, ecology, resource conservation.

KIRISH

Bugungi kunda atrof-muhitni boshqarishdagi asosiy muammo tabiiy resurslarni iste'mol qilish va ulardan foydalanishning tez o'sishidir. Bu, bir tomondan, global aholining o'sishi, ikkinchi tomondan, global iqtisodiyotning rivojlanishi va ilmiy-texnik taraqqiyot bilan bog'liq.

Shu bilan birga, keng ko'lamli atrof-muhit ifloslanishi ortib bormoqda. Atrof-muhitni muhofaza qilish choralarining o'sish sur'ati hozirda atrof-muhit degradatsiyasi sur'atidan ancha orqada qolmoqda.

Umuman olganda, iqtisodiyot ekotizimga qanchalik chuqur kirsam, unga shunchalik ko'p bosim o'tkazadi, ekotizim imkoniyatlaridan oshib ketadi va bu nomuvofiqlik shunchalik halokatli bo'ladi.

Zamonaviy ishlab chiqarish tabiiy va ijtimoiy fanlarning integratsiyalashgan rivojlanishini sezilarli darajada kuchaytirishni, ular o'rtasida aloqalarni o'rnatishni talab qiladi.

Atrof-muhitni boshqarishning ikki turi mavjud:

– ratsional va irratsional. Atrof-muhitni oqilona boshqarish — bu tabiiy energiya manbalaridan foydalanadigan korxona faoliyatining maxsus tizimi. Bu resurslarni tejashni ta'minlaydi va natijada ularni iste'mol qilish samaradorligini oshiradi hamda ekotizimlarni himoya qilishni o'z ichiga olgan atrof-muhitni muhofaza qilishni yaxshilaydi. Tabiiy resurslarni boshqarish irratsional bo'lganda, tizimda qo'llaniladigan ish sharoitlari belgilangan maqsadlarga erishishga hissa qo'shmaydi.

– Postindustrial jamiyatning paydo bo'layotgan davri tabiiy resurslarni boshqarishning ma'nosi va maqsadini tubdan o'zgartirmoqda. Ilgari diqqat markazida alohida tabiiy resurslarning holati turgan bo'lsa, endi insoniyat atrof-muhitning barcha tarkibiy qismlari — tabiiy, texnogen va ijtimoiy — bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lgan ulkan ekologik muammoga duch kelmoqda.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

So'nggi o'n yilliklarda Yevropa, Amerika Qo'shma Shtatlari va Yaponiyada xom ashyo iste'moli keskin kamaydi. Bu ekologik muammolarni yumshatishga sezilarli darajada hissa qo'shadi. Biroq, rivojlanayotgan iqtisodiyotlar va uchinchi dunyo mamlakatlarida qashshoqlik va tengsizlik saqlanib qolmoqda hamda tabiiy va texnogen ofatlar bilan bog'liq ekologik inqiroz kuchayib bormoqda [1].

Masalan, postsovet davlatlari hududida keng ko'lamli (miqdoriy jihatdan) rivojlanish davom etmoqda va ularning resurslarni iste'mol qilish hajmi iqtisodiy o'sishga to'g'ridan to'g'ri mutanosib ravishda o'zgaradi.

[2] o'z maqolasida G'arb mamlakatlarida bu masalaga katta ahamiyat berilishini, ekologik dasturlarga o'rtacha 4–5% ajratilishini, bu ko'rsatkich doimiy ravishda o'sib borayotganini ta'kidlaydi. Rossiyada bu ko'rsatkich ancha past — 1% dan kam [2].

Atrof-muhit xavfsizligini ta'minlash va ekologik xavflarni kamaytirish ekologik yo'nalishga ega ilg'or, fundamental innovatsiyalarni ishlab chiqish va amalga oshirish orqali amalga oshiriladi. Atrof-muhit innovatsiyalari ikkita asosiy qo'llanilish sohasiga ega:

– yer va suv resurslarini qazib olish, shuningdek, ulardan jamiyat ehtiyojlarini qondirish uchun samaraliroq foydalanish;

– atrof-muhitni ishlab chiqarish va inson faoliyatining zararli ta'siridan, shuningdek, texnologik, harbiy, ijtimoiy-siyosiy va boshqa innovatsiyalarning salbiy oqibatlaridan himoya qilish.

Bu yerda barqaror rivojlanishning asosiy tamoyili — hozirgi va kelajak avlodlar manfaatlarini hisobga olgan holda iqtisodiy faoliyatda tabiiy resurslardan muvozanatli foydalanishdir.

Ilg'or innovatsiyalar, birinchi navbatda, jamiyat rivojlanishini belgilovchi boshqa innovatsiyalar bilan muvofiqlashtirilishi kerak. Tabiatni jamiyat hisobidan saqlab qolish yoki jamiyatni atrof-muhit hisobidan rivojlantirish mumkin emas. Zamonaviy jamiyatdagi biosotsial tizimlar faqat muvofiqlashtirilgan va uyg'unlashtirilgan tarzda rivojlanishi mumkin.

Qayta tiklanmaydigan tabiiy resurslardan optimal foydalanish va muqobil energiya manbalaridan foydalanish zarur.

Shuningdek, iqtisodiy faoliyatning salbiy oqibatlari va paydo bo'layotgan xavflarni bartaraf etadigan hamda sezilarli darajada kamaytiradigan, shuningdek, tabiat va jamiyat rivojlanishidagi muvozanatni tiklashga hissa qo'shadigan ekologik innovatsiyalarni ishlab chiqish va amalga oshirish zarurati mavjud.

Sayyoradagi resurslarning cheklangan miqdori barqaror rivojlanish konsepsiyasini ishlab chiqishga olib keldi. Konsepsiya iqtisodiy samaradorlikni baholashga yangi yondashuvni taqdim etadi. Shunday qilib, tabiiy qonunlarni hisobga oladigan uzoq muddatli iqtisodiy loyihalar oxir-oqibat iqtisodiy jihatdan samarali bo'lib chiqadi, uzoq muddatli ekologik oqibatlarni hisobga olmagan holda amalga oshirilganlari esa foydasizdir [3,4].

Hozirgi vaqtda biz ba'zan mustaqil muqobil konsepsiya, ba'zan esa barqaror rivojlanish konsepsiyasining tarkibiy qismi sifatida qaraladigan innovatsion iqtisodiy rivojlanish konsepsiyasi haqida gapirishimiz mumkin.

Innovatsion rivojlanish konsepsiyasi barqaror rivojlanish konsepsiyasining tarkibiy qismi sifatida iqtisodiy rivojlanishning asosiy xususiyati ishlab chiqarishning texnologik rejimidagi tub o'zgarishlar ekanligi haqidagi asosga asoslanadi.

Hududlar, mamlakatlar va xalqlar uchun barqaror rivojlanish istiqboli geosfera konsepsiyasining asosiy tamoyillari va qoidalarini uyushqoqlik bilan amalga oshirishda, shuningdek, tabiiy-iqtisodiy munosabatlarni yaxshilash uchun barcha boshqaruv mexanizmlarini integratsiyalashda va energiya sarfini biosfera barqarorligi chegaralarigacha muvozanatli ravishda kamaytirishda yotadi.

[5] ishida bugungi kunda sodir bo'layotgan innovatsion o'zgarishlar nafaqat jamiyatning ishlab chiqaruvchi kuchlarini o'zgartiribgina qolmay, balki ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlar tizimida markaziy bo'g'inni ham ifodalashi ta'kidlanadi. Innovatsion rivojlanish konsepsiyalariga ko'ra, texnologiya va muhandislikning har bir yangi avlodi ijtimoiy sohaga ham ta'sir qiladi [6].

Korxonaning barqaror rivojlanishini ko'rib chiqishda barcha tarkibiy sohalarni uyg'unlashtirish zarurligini muhokama qilish kerak. Kompaniyaning iqtisodiy samaradorligi maqsadlarini o'rganishda rahbariyat faoliyatni ekologiklashtirish, resurs bazasini yangilash va xodimlar hamda jamoatchilikka nisbatan ijtimoiy funksiyalarni bajarishni unutmasligi kerak. Bunga faqat jamoatchilik fikri asos bo'lmisligi kerak.

Davlatimiz ekologik tadbirkorlikni rivojlantirishni rag'batlantirish uchun bir qator chora-tadbirlarni ko'rdi. Masalan, 2019-yilda «Atrof-muhitni muhofaza qilish to'g'risida»gi qonun qabul qilindi. U O'zbekiston ekologik bozorining ishlashi uchun me'yoriy-huquqiy asos yaratdi. Qonun ekologik muammolarni hal qilishda turli xil innovatsiyalarning ahamiyatini ta'kidlaydi.

Masalan, eng yangi texnologiyalarni (ayniqsa, atrof-muhitga salbiy ta'sirni kamaytiradigan texnologiyalarni), muqobil energiya variantlarini, ikkilamchi resurslardan foydalanishni va chiqindilarni qayta ishlashni joriy etish uchun soliq va boshqa imtiyozlarni taqdim etishni taklif qiladi. Bu yerda muhim vazifa investitsiyalarni fundamental ekologik innovatsiyalarni rivojlantirishga yo'naltirishdir [7].

[8]ga ko'ra, hozirgi vaqtda aksariyat O'zbekiston ishlab chiqarish korxonalari ekologik xavfsizlik standartlarini e'tiborsiz qoldiradilar yoki ularga nisbatan neytral siyosatni saqlaydilar. Biroq, ularni ekologik pozitsiyalarini yanada faol va ijobiy o'zgartirishga undash uchun imtiyozlar mavjud va taklif etiladi [9].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Barqaror rivojlanish, bioiqtisodiyot, yashil iqtisodiyot va aylanma iqtisodiyot tadqiqot texnikasining asosini tashkil etadi.

Tadqiqotda umumiy va xususiy ilmiy metodologiyalar keng qo'llanilgan. Birinchidan, biologik resurslarni boshqarishni bog'liq ekologik, iqtisodiy va ijtimoiy tizim sifatida baholash uchun tizimli usul qo'llanildi. Ushbu yondashuv resurslardan foydalanish muammolarini aniqladi va yangi boshqaruv yechimlarini baholadi.

Ilmiy adabiyotlarni o'rganish mavzuning nazariy ildizlarini yoritib berdi. Mahalliy va xorijiy olimlarning bioiqtisodiyot va atrof-muhitni boshqarish bo'yicha ilmiy ishlari, xalqaro tashkilotlar hisobotlari, milliy qonunchilik hujjatlari va ilmiy maqolalar ko'rib chiqildi va umumlashtirildi.

Tadqiqotlarda qiyosiy tahlil keng qo'llanildi. Sanoati rivojlangan mamlakatlarda innovatsion biologik resurslarni boshqarish usullari O'zbekiston bilan taqqoslandi. Milliy sharoitlar uchun samarali boshqaruv usullari va institutsional protseduralar aniqlandi.

Statistik tahlil biologik resurslar samaradorligini baholadi. O'zbekistonning rasmiy statistika ma'lumotlari, atrof-muhit ko'rsatkichlari, qishloq xo'jaligi, o'rmon xo'jaligi va suv resurslari ma'lumotlari, resurslardan foydalanish dinamikasi va samaradorligi baholandi.

Iqtisodiy tahlil yordamida tadqiqot biologik resurslardan foydalanishning iqtisodiy samaradorligi, innovatsion texnologiyalar xarajatlari va natijalarini tahlil qildi. Resurslarni tejaydigan texnologiyalarning iqtisodiy va ekologik foydalari o'rtasidagi bog'liqlik o'rganildi.

Kelajakdagi rivojlanishni bashorat qilish uchun prognozlash va stsenariy tahlili qo'llanildi. Ushbu metodologiyalar innovatsion texnologiyalar, raqamli monitoring tizimlari va sun'iy intellektga asoslangan biologik resurslarni boshqarish yechimlarini baholash imkonini berdi.

Induktiv va deduktiv tahlil, sintez, taqqoslash, umumlashtirish va ekspert baholash usullari (1-rasm) qo'llanildi. Ushbu vositalar biologik resurslardan foydalanishdagi to'siqlarni aniqlashga, ularning sabab-oqibat o'zaro bog'liqligini o'rganishga va amaliy tavsiyalar berishga yordam berdi.

Ekspert baholash metodining asoslari

1-rasm. Ekspert baholash metodi. (Link: www/google.scholar.uz)

Tadqiqotda O'zbekiston qonunlari va me'yoriy-huquqiy hujjatlari, vazirlik va idoralar ma'lumotlari, xalqaro tashkilotlar hisobotlari, ilmiy maqolalar, statistik to'plamlar, shuningdek, bioiqtisodiyot, atrof-muhitni boshqarish va innovatsion boshqaruv adabiyotlaridan foydalanildi.

Shunday qilib, qo'llanilgan usullar biologik resurslardan foydalanish samaradorligini har tomonlama baholash, innovatsion boshqaruv mexanizmlarini aniqlash va O'zbekistonda biologik resurslarni boshqarish tizimini takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar va tavsiyalar berish imkonini berdi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Atrof-muhitni boshqarish bo'yicha qarorlar qabul qilish murakkab va chalkash. Shunday qilib, atrof-muhitni boshqarish jarayonida iqtisodiy komponent jamoat salomatligiga yetkazilgan zarar, inson taraqqiyoti indeksi va barqaror iqtisodiy farovonlik indeksi bilan birga kiritilishi kerak.

Atrof-muhitni boshqarish usullarining iqtisodiy ko'rsatkichlarini hisoblash qiyin, bu esa ularning samaradorligini baholashni imkonsiz qiladi. Ko'rsatkichlarni hisoblash ko'plab komponentlarni birlashtirishni talab qiladi, bu esa murakkab.

Atrof-muhitni boshqarish strategiyalari atrof-muhitga zarar yetkazilishining oldini olsa va ishlab chiqarish kompaniyaning yillik foydasi hamda ishlab chiqarish hajmini oshirsa, samarali bo'ladi.

Korxonaning atrof-muhitga ta'sirini umumiy iqtisodiy qiymat yordamida baholash mumkin. Ushbu yondashuv murakkab ekologik omillarni iqtisodiy jihatdan baholash orqali mavjud qiymatini baholaydi. Biroq, tabiatni oqilona boshqarish samaradorligi bu bosqichda yangi iqtisodiy hisoblash komponentlarini talab qiladi. Bularga tabiiy resurslarning kamayishi va vaqt o'tishi bilan unumdorlikni o'lchash kiradi.

Atrof-muhit xavfsizligi global, mintaqaviy, mahalliy yoki o'ziga xos bo'lishi mumkin. Afsuski, tabiatni boshqarishning hozirgi yondashuvlari ko'plab muammolar va fojialarni, jumladan, ba'zi muhim muammolarni keltirib chiqardi. Tabiatni boshqarish bo'yicha qarorlar qabul qilish murakkab va chalkash, shuning uchun iqtisodiy komponentga axloqiy komponent qo'shilishi kerak.

Tabiatni boshqarish jarayonida aholi salomatligiga yetkazilgan zarar, inson taraqqiyoti indeksi va barqaror iqtisodiy farovonlik indeksi tabiatni boshqarish samaradorligini aniqlashga yordam beradi.

Tabiiy resurslardan foydalanish va atrof-muhitni muhofaza qilishni oqilona yo'lga qo'yishning samarali konsepsiyasi va turli iqtisodiy sohalar atrof-muhitni boshqarishning iqtisodiy mexanizmi faqat ushbu sohalar va mamlakat iqtisodiyoti uchun rivojlanish konsepsiyasi ishlab chiqilgandan keyingina ishlab chiqilishi va amalga oshirilishi mumkin.

O'zbekistonda tabiiy resurslardan oqilona foydalanish uchun iqtisodiy rag'batlantirish iqtisodiy boshqaruvning muhim vositasidir.

Korxonalarning atrof-muhitni muhofaza qilish va tabiiy resurslardan oqilona foydalanish bo'yicha rejalashtirilgan maqsadlar orqali atrof-muhit va resurslarni tejash faoliyatiga ta'sir ko'rsatishning asosiy iqtisodiy rag'batlantirish vositalari rag'batlantirish to'lovlari, yutuqlarga asoslangan resurslarni taqsimlash va xarajatlarni tejash bonuslari hisoblanadi.

Atrof-muhit muammolarini alohida hal qilish o'rniga, atrof-muhitni boshqarish jamiyatning iqtisodiy tuzilishiga integratsiya qilinishi kerak. Ushbu bozorga asoslangan mexanizm o'zining asosiy yo'nalishlari, parametrlari va jarayonlarini belgilash uchun davlatning tartibga solish rolini o'z ichiga olishi kerak. Atrof-muhit omillarini chuqurroq o'rganish, albatta, kompaniyaning ekologik xarajatlarini oshiradi, bu esa mahsulot narxlariga ta'sir qilishi mumkin. Atrof-muhitni boshqarishning barcha ko'rsatkichlarini hisobga olish uzoq muddatli iqtisodiy yechimlarni tanlashga yordam beradi.

Iqtisodiyotning ekologik intensivligini oshirishdan ekologik masalalarni oqilona iqtisodiy jihatdan ko'rib chiqishga o'tayotgan korxonalar davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanishga muhtoj. Maqsadli moliyalashtirish, imtiyozli kreditlash, ishlab chiqarish korxonalarida ilg'or texnologiyalarni joriy etish uchun soliq imtiyozlari, shuningdek, davlat va xususiy ekologik xizmatlar ko'rsatuvchilar uchun amaliy imkoniyatlar mavjud.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Shunday qilib, tabiiy resurslar va atrof-muhitga yetkazilgan zararni baholashning metodologik yondashuvlarini takomillashtirish barqaror atrof-muhitni boshqarish va resurslarni tejaydigan iqtisodiy modelga o'tishni ta'minlashning asosiy yo'nalishi hisoblanadi. Zamonaviy ekologik baholash usullari nafaqat tabiiy resurslarning haqiqiy qiymatini aniqlash, balki iqtisodiy faoliyatning atrof-muhitga salbiy ta'siri darajasini ham obyektiv baholash imkonini beradi. Atrof-muhit omillarini iqtisodiy tahlilga integratsiya qilish tabiiy kapitaldan oqilona foydalanish va ekologik xavflarni minimallashtirishga qaratilgan ko'proq xabardor boshqaruv qarorlarini qabul qilishni osonlashtiradi.

Tabiiy resurslar va atrof-muhitga yetkazilgan zararni baholashning kompleks tizimini ishlab chiqish zamonaviy atrof-muhitni boshqarish vositalari, ekologik auditlar va aylanma iqtisodiyot tamoyillarini joriy etish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratadi. Shu bilan birga, tabiiy resurslarni iqtisodiy baholash samarali ekologik siyosatni ishlab chiqish, resurslarni tejaydigan texnologiyalarni joriy etishni rag'batlantirish va xo'jalik yurituvchi subyektlarning o'z faoliyati oqibatlarini uchun javobgarligini oshirishning muhim mexanizmiga aylanib bormoqda. Bundan tashqari, atrof-muhitga yetkazilgan zararni obyektiv baholash investitsiya loyihalarini rejalashtirish va korxonalar hamda mintaqalar uchun barqaror rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqishda ekologik xarajatlarni hisobga olish imkonini beradi. Binobarin, tabiiy resurslar va atrof-muhitga yetkazilgan zararni baholash usullarini yanada takomillashtirish tabiiy resurslarni boshqarish tizimini samaradorlik, ekologik mas'uliyat va barqaror rivojlanish tamoyillariga asoslangan sifat jihatidan yangi darajaga ko'taradi. Bu tabiiy resurslardan oqilona foydalanishga, asosiy resurslarni iste'mol qilishni kamaytirishga, ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga va atrof-muhitga salbiy ta'sirni kamaytirishga yordam beradi. Oxir-oqibat, ushbu yondashuvlarni amalga oshirish nafaqat ekologik vaziyatni yaxshilaydi, balki korxonalarning raqobatbardoshligini oshiradi, ekologik xarajatlarni kamaytiradi va uzoq muddatda yuqori moliyaviy hamda iqtisodiy natijalarga erishishni ta'minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 4-oktabrdagi "2019 — 2030-yillar davrida O'zbekiston Respublikasining "yashil" iqtisodiyotga o'tish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PQ-4477-sonli qarori. <https://lex.uz/docs/-4539502>
2. Tursunov X.T., Xoliqov B.B. *Ekologiya va tabiatdan oqilona foydalanish*. — Toshkent: Yangi asr avlodi, 2021. — 320 b.
3. Горбанёв В.А. Природопользование и устойчивое развитие // Вестник МГИМО Университета. — 2013. — № 5. — С. 180–189.
4. Семиков В.Л., Наместникова О.В., Ломаев Е.Н., Ушаков В.Д. Экологические инновации и безопасность // Технологии техносферной безопасности. — 2015. — № 5. — С. 228–234.
5. Сайфуллина С.Ф. Составляющие устойчивого развития отрасли // Науковедение. — 2017. — № 1 [Электронный ресурс].
6. Об охране окружающей среды: Федеральный закон от 10.01.2002 № 7–ФЗ (с изм. и доп., вступ. в силу с 01.01.2015).
7. Шилова Е.В. Инновации как фактор обеспечения устойчивого развития социально-экономических систем // Вестник Пермского университета. — 2015. — № 2. — С. 23–30.
8. Дудник Д.В. Оценочные критерии и критические факторы эффективности организационно-экономического механизма природопользования и охраны окружающей среды в Российской Федерации // Управление собственностью: теория и практика. — М., 2013. — № 4.
9. Шер М.Л., Ковалёва О.В., Миронов Л.В. Комплексность показателей эффективности механизмов природопользования // ASPECTUS. — 2014. — № 4. — С. 110–114.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz HAKIMOV

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Hasan MAQSUDOV

2026. № 7/1

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>